

## Extrém? A női rockzene, az extrém sport és az Ultimate Fighting etnológiai elemzése

Anna-Maria Ånes – Janina Lassila – Ann-Helen Sund:  
 Extremt? Etnologiska analyser av kvinnorock, Extremsport och  
 Ultimate Fighting. Etnologi vid Åbo Akademi, Rapport 12.  
 Åbo: Gummerus, 2007. 208 p.

**A** mai világban, ahol a tér dimenziói kitágultak, fontossá vált ezzel összefüggésben a testélmény megerősítése is. Ez megnyilvánulhat a ruhadivatban, egy speciális zenei stílusban, de extrémebb formákat is ölthet. Mindegy, hogy ez miként történik, mindenképpen hat az egyén énképére, és az önérzet és önismeret is gyakran erősödik ezáltal. Sokan keresnek a posztmodern közösségekben kihívásokat, ahol egyszerre kerül próbatétel elé a test és az identitás. Tartozni szeretnének valahová, ám csak oly módon, hogy személyiségük ne sérüljön.

Anna-Maria Ånes Anthony Giddens szociológust idézi, aki szerint a késő modern nyugati társadalmakban megkérdőjeleződnek a társadalom alapvető „igazságai”, az individuuum tradicionális normája és értékrendje (Giddens 1990). Ez megnyilvánul a 21. századi sportok terén is. Mivel még nem született sok munka az extrém sportokról magyarul, tanulságos lehet a külföldi szakirodalom áttekintése az érdeklődőnek. Az *Extremt?* a finnországi extrém sport-kutatás jelenlegi állásáról ad képet.

Természetesen hazánkban is felkeltette az antropológusok érdeklődését a sport. Az 1990-es évek elejétől szép számmal születtek tanulmányok itthon is, ezt megelőzően azonban a kutatási problematikákat a kutatási terephez igazították, és a sportot nem tekintették antropológiai módszerrel kutatható és kutató területnek.

Az *Extremt?* három tanulmányból álló kötet, ami az Åboi Akadémia gondozásában jelent meg. Az északi hétköznapiok állandó témájával, az egyenlőségi kérdéssel (*Jämställdhetsfråga*; Ejdestam 1980), valamint az extrém sportok és az Ultimate Fighting nevű, egészen új keletű küzdősport antropológiai elemzésével foglalkozik.

Janina Lassila és Ann-Helen Sund kutatási ösztöndíjakat nyert el a finnországi Svéd Irodalmi Társaságtól. Ezeket néprajzi terepmunka során használták fel, melyek a tanulmányok nagy részét adják. Minden kutatás 2000 és 2004 között zajlott.

Az első tanulmány, annak ellenére, hogy talán nem tűnik ideillőnek, mivel nem a sportok antropológiai jellegű kutatásáról van benne szó, jól kapcsolható az azt követő két tanulmányhoz. Részben, mert a tér (Åbo/Turku) és az idő (2000) megegyezik, valamint mert a női rockzenekarok érvényesülését vizsgálva eljutunk a gender studies

és a feminizmus világába, melyeket nemcsak a zenéhez, de a sporthoz kapcsolódva is kutatnak a szerzők. A társadalmi nemek kutatása Skandináviában és Finnországban már a hetvenes években megkezdődött, és az érdeklődés ma is jelentős.

Anna-Maria Ånes tanulmányában az åboi női rockzenészek a rockzene hagyományosan férfias mivoltával küzdenek. A nők is szeretnének részt venni a rockkultúrában, az autentikus rockkultúra azonban nem fogad el semmilyen szintű nőiességet. A nők testükkel nem felelnek meg a férfias normának. Az åboi rockzenész nők szerint ez a felfogás továbbra is tartja magát, bár mára a rockzenei életben is egyre inkább van helye a nőiességnek és a nőknek is. Ez elsősorban a rockszférában térhódító opera- vagy melodikus irányzatnak köszönhető, mivel gyakran képzett operaénekesnők énekelnek ezekben a zenekarokban.

A tanulmány célja annak feltérképezése, hogy a női rockzenekarokban tevékeny nők miképpen érvényesülnek ebben a férfias világban. A fő stratégiájuk, hogy a zenét helyezik előtérbe, és a rockzenét autonóm kulturális egységként értelmezik, ami életük szerves része, amivel minden szabadidejüket töltik.

A dolgozat alapjául hat interjú szolgál, melyeket a szerző koncerteken végzett megfigyelésekkel egészített ki. Az adatközlők négy különböző női zenekarban játszanak, svéd vagy finn anyanyelvűek, és 17–29 évesek. Minden együttes komolyan és gyakran próbál, és koncerteket is ad, ám lemezszerződésük nincsen.

Fontos annak figyelembevétel, hogy nagyon kevés nő játszik rockzenét Åbóban. Anna-Maria Ånes a zenészeket mint egyéneket közelíti meg. Ebben a posztmodern individualizálódott társadalomban az egyén beléphet egy csoportba, annak részévé válhat. Ebben az esetben a rockzenészek csoportja segíti az egyént az önmegvalósításban.

A rockzene történetével foglalkozva Anna-Maria Ånes rámutat, hogy a világ egyik legelterjedtebb és legszerteágazóbb zenei kultúrájáról van szó, ami a második világháború idején kezdett kibontakozni az USA-ban. A tömegtársadalom elidegenedés-érzése csak erősítette a rockzene fejlődését. A fiatalok a rockkultúrában találták meg a teret, ahol levezethetik a feszültségüket, és kifejezhetik fájdalmukat, hogy a mai társadalomban nem tartoznak sehová és senkihez. Így a marginális helyzetben lévő lázadók szerepébe kerültek. Kialakultak e szerep fontos jellemzői és kellékei, amelyek elsősorban férfiakhoz köthetők, és a rockzene világában ma is elengedhetetlenek, mint például a hosszú haj vagy a bőrnadrág. Az åboi rockszféra női tagjai ezeket a kellékeket használják fel az érvényesüléshez, akkor is, ha ezzel veszítenek nőies megjelenésükből. Minél férfiasabb és keményebb a külső, annál közelebb kerülnek a lázadó modellhez, valamint nem éri őket vád, hogy a zenéjüket nőiességükkel, testükkel szeretnék eladni, nem pedig a zenei tehetségükkel és tudásukkal. Mivel ezeknek a zenészeknek lényegében szórakozás és szabadidő-eltöltés a muzsikálás, fontos szempont, hogy a játékokat értékelje a közönség, és mivel nem származik ebből jövedelmük, a manapság erotikusan túlfűtött média és reklámpar nem gyakorol rájuk nyomást, hogy másképp cselekedjenek. Így az alapvetően kissé feminista hangulatú tanulmányból az derül ki, hogy a rockzenét, ha megfelelő zenei tudás van mögötte, mindegy, hogy férfiak vagy pedig nők játsszák, csak a nőknek nagyobb erőfeszítést kell tenniük az elismerésért.

Janina Lassila tanulmánya a *Korunk és kultúránk határainak kitágulása. Tanulmány az extrém sportot űzők énképéről* címet kapta, és ebben remekül rendszerezi a sport antropológiai kutatásának eddigi fejleményeit.

A tanulmány jelentős részében megpróbálja tisztázni, hogy mi is az extrém sport, bár konkrét definíciót nem talál. Horst W. Opaschowski csoportosítását hívja segítségül a sportfajták csoportosításához, mely szerint a sportok három csoportra oszthatók: hagyományos sportok, mint például a futás vagy az úszás, a „divatsportok”, mint az aerobik vagy a görkorcsolyázás és veszélyes sportok, mint a hegymászás vagy a búvárkodás. Lassila szerint az utóbbi kettőben sok az átfedés, és mind az első csoportba tartozó hagyományos sportokból alakultak ki. A szerző az extrém sportok történetét 1995-ig vezeti vissza, mert ekkor került műsorra az *X-Games* című, extrém sporttal foglalkozó tévéműsor, mely ismertté tette a kifejezést, és felébresztette az érdeklődést e sportok iránt.

Az összetömörített extrém sport-történetet antropológiai szemszögű megközelítés követi. A szerző megállapítja, hogy a sport egy korai rituális specializáció, ahol a versenyzés hangsúlyosabb, mint maga a sport, és a cselekvés alapvető szociális üzenetet hordoz egy speciális csoport számára. Ám a modern sportra ez utóbbi kijelentés nem igaz, ugyanis ma a sport sok esetben csak verseny, önmagáért, a versenyért, és a cél a győzelem.

Lassila kilenc mélyinterjút készített, mint néző részt vett számos versenyen, valamint regisztrált az extrém sportokkal foglalkozó internetes oldalakon, és így folyamatos kapcsolatba került a sport szerelmeseivel. Mindegyik adatközlője Finnországban élő svéd. Az életkor szerint három kategóriába (19–27, 31–35, 69) sorolható alanyok a legkülönbözőbb sportokat űzik, például búvárkodás, repülés, ejtőernyőzés, vadvízi evezés.

A legfontosabb kérdése, hogy miért űzik az extrém sportokat, mi a motiváció. Az interjúalanyok magyarázata szerint részben a kalandvágy, részben a testtudat erősítése; minden elért eredményükkel saját fizikai, szellemi és szociális határaikat próbálják túlszárnyalni, hogy eljussanak egy mélyebb önmegismerés szintjére, és hogy csak önmaguk irányíthassák tulajdonságaikat. Minden interjúalany túl akar nőni önmagán, és egyidejűleg kontrollálni szeretne minden olyan problémafaktort, mely ebben a gyors és összetett, késő modern társadalomban megakadályozhatja a környezet teljes átélésében.

Szintén fontos, egyben az interjúalanyok individuálisnak tűnő válaszait is firtató kérdés, hogy miért nő az érdeklődés egyre inkább az extrém sportok iránt. A szerző szerint a technika egyre gyorsabb fejlődése és a felszerelést gyártó cégek vonzó reklámjai is hozzájárulnak a sikerhez. Az extrém sport mindenkihez eljut a tömegmédiá csatornáin keresztül, és hétköznapijaink részévé válik.

Az extrém sportok vizsgálata párhuzamba állítva a médiával és a késő modern közösségek alakulásával új képet adhat a nyugati társadalmakban élő emberek énképéről és vágyairól, hiszen a társadalmi hiányjelenségek, valamint az ipari és gazdasági fejlődés által kitágított határok formálják vágyainkat is. Tudjuk, hogy speciális felszereléseket szerezhetünk be, amelyekkel a fizika törvényei is „legyőzhetőek”. Megszűnt a kisebb közösségek visszatartó ereje és bíráló hatásköre. Az emberben ma már nem alakul ki erős felelősségtudat sem magával, sem környezetével szemben. Nem egyértelműek a határok, ezért ugyanattól az érzéstől hajtva, mint a régi korok felfedezői, a ma embere is elindul a veszélyektől nem visszariadva, azokat a lehető legjobban kiélvezve megtalálni saját határait, ezzel kivívva saját és környezete elismerését.

Ann-Helen Sund *A sport, a klub és a test. Tanulmány az Ultimate Fighting nevű küzdősportról* című tanulmányának központi kérdése egyrészt a férfiaság és az erőszak kapcsolata, másrészt az, hogy milyen e sport társadalmi elfogadottsága Finnországban. Érdekes megvizsgálni egy aktuális jelenség és a korszellem kapcsolatát. Az Ultimate Fighting Európa igen sok országában tiltott, ám Finnországban engedélyezett.

A szerző a tanulmány alapjául a szakirodalmon kívül újságcikkeket és az internetet használta fel, valamint interjúkat készített sportolókkal és nézőkkel egyaránt. Részt vevő megfigyelést is folytatott az åbói Finnfighters sportklubban, ahol több versenyt is dokumentált. Finnország vezető Ultimate Fighting klubja a Finnfighters gym, ami valójában kicsi klub, de a Team Skandinavia szervezet tagja, ami magában foglalja a jelentősebb északi Ultimate Fighting klubokat, és nemzetközi kapcsolata is vannak.

Az Ultimate Fighting űzői olyan tevékenységnek tekintik hobbijukat, ahol főleg az ügyesség, a kemény tréning és a tudatosság számít. Ez nekik az önmegismeréshez vezető utat és saját korlátaik legyőzését jelenti, nem pedig módot arra, hogy kiéljék erőszakosságukat. Az Ultimate Fighting lehet a tradicionális sport szabályozottsága elleni reakció, és lehet új kaland, lehetőség, aminek során az ember megismerheti saját korlátaikat, és fejlesztheti testét is.

Az Ultimate Fighting különböző küzdősporttechnikákból épül fel. Gyakorlatilag a harapáson kívül mindent szabad, bár az utóbbi években szigorítottak a szabályokon, amennyiben eddig beszélhettünk egyáltalán szabályokról. Az Ultimate Fighting a modern sport kategóriájába eshetne, és a nézők aszerint is kezelik, ám a sportolók szeretik az antik görög küzdősportokhoz hasonlítani, és onnan eredeztetni, valószínűleg azért, mert a valódi eredettörténet nem eléggé heroikus. Az USA-ból terjedt el világszerte az 1990-es évek elején, mikor egy angol csatorna műsorára került az Ultimate Fighting Championship (UFC). A műsor nézettsége igen magas volt. Ahogy telt az idő, egyre több szabályt hoztak létre a sportolók védelmében, például kialakítottak egy pontozási rendszert. Ezt megelőzően a versenynek KO-val kellett véget érnie. A küzdelem szerelmesei szerint ekkor kezdett az „egyszerű utcai verekedés” kemény küzdősporttá átalakulni. Ez az „elsportosodás” kibillentette a média és az Ultimate Fighting kapcsolatát az egyensúlyi helyzetből, ugyanis a szabályok nélküli véres brutalitás magasabb nézettséget eredményezett, mint a még így is igen agresszív sport. Az Ultimate Fighting gyakorlóit szerint – ellentétben a nézőkkel – ez nem sport, és nem is show-műsor, hanem küzdelem, ami közel áll a valós élethez, ugyanakkor teret ad a fantáziának is.

Finnországban a sportklubok által szervezett versenyekkel a média nem foglalkozik különösebben, de a küzdő feleket sem érdekli igazán a versenyzés vagy a hírnév, a céljuk inkább az edzés és az erősödés. Mind a hat adatközlő szabadidős elfoglaltságként űzi ezt a sportot. A Finnfighters klub egyik tulajdonosa szerint nincsen szükség reklámra és cégtáblára sem, hiszen aki meg akarja találni a klubot, az meg is fogja. Az edzőterem egyébként egy kocsmá alagsorában van, úgyhogy nincsen könnyű dolguk a sportolni vágyóknak.

Sund szerint az ok, amiért sokan klubokban töltik a szabadidejüket, az az, hogy megszűntek a kisebb közösségek kollektív kereteikkel, melyekben az ember érezte, hogy odatartozik, melyek alakították a tagok identitását. Ezek nélkül hiány lépett fel, amit mindenki a maga módján próbált betölteni.

A klubban nincsenek nők, mivel az interjúalanyok szerint a szűkös hely csak egy zuhanyzó kialakítását tette lehetővé, ám a valódi ok az, hogy nem tartják nőknek valóznak ezt a sportot. Hivatalosan mehetnének, még sincs jelentkező. Az edzőteremben hiphop zene szól, az edzések résztvevői pedig általában kopaszok, és sokuknak van tetoválása. Semmi sem látható, ami ne volna jellemzően férfias dolog. Vajon a férfias identitás erősítése az ok, amiért egyre többen gyakorolják ezt a sportot? Az interjúk alapján nem vitás az igenlő válasz.

Tipikus dolognak tekinthető, hogy a férfiak csoportot alkotnak egy bizonyos elfoglaltság úzésére. Itt fejlődik az egyéni férfiasság a nőiességgel szemben, ugyanakkor a férfiak elsősorban a többi férfinak akarják bebizonyítani saját férfiasságukat, versenyezni akarnak. A férfiasságot egy avatási próba során lehet bebizonyítani, és az Ultimate Fighting is ilyen próbának tekinthető. Arto Jokinen filozófus szerint az agresszió és az erőszak eszközök lehetnek a férfiasság bizonyítására. A népi sportokban és játékokban is megfigyelhető volt, hogy a verekedés és a birkózás a résztvevő értékeinek és férfiasságának bebizonyítására és elismerésszerzésre is szolgált.

A küzdelem színhelyeként általában az edzőtermet és az utcát jelölték meg az adatközlők, ám az utca a kontrollálatlan erőszak helye, és az utcai valósággal mutatnak rá a különbségre az utcai verekedés és az edzés során tökéletesített Ultimate Fighting között. Ez az elképzelés segíti a sportolókat, hogy a tulajdonképpen agressziót magukban és a nézőkben is legitimálják, amire szükség van, mivel az Ultimate Fighting hivatalosan nem minősül sportnak, márpedig a sport legitimálóintézmény.

Az Ultimate Fighting lényege és vonzereje a szabadság, ugyanakkor sokakban megfogalmazódott a félelem, hogy esetleg e szabadidős tevékenység kontrollálatlanná és agresszívvá teszi a férfiakat. A tanulmány viszont arra mutat rá, hogy a férfiak a küzdelem során próbálják levezetni a mindennapjaik során felgyülemlt agressziót, amit mindenképpen megtennének valamilyen módon, és ennek egy törvényes, a társadalom szempontjából is biztonságos módja az Ultimate Fighting.

Sund végső soron arra kérdez rá, mi a test szerepe egyrészt a sportban, másrészt pedig a mai posztmodern társadalomban. Vajon ma a test csak az élvezet eszköze, vagy az elsődleges szerep még mindig az érzékelésé? Leginkább magántulajdonként tekintünk testünkre, és csak rajtunk áll, hogy eleget foglalkozunk-e fejlesztésével.

## IRODALOM

EJDESTAM, JULIUS

1980 *Mannen och kvinnan i svenska folktradition*. Uddevalla: Bouslenningens AB.

GIDDENS, ANTHONY

1990 *The consequences of modernity*. Oxford: Polity Press – Basil Blackwell.